

Székely István

**Észrevételek Bakk Miklós – Székely István-Gergő:
*Egy regionalista vegyes párt esélyeiről Erdélyben című
tanulmányához***

A *Magyar Kisebbségben* közölt vitaindítók egyik sajátosságává vált az adott kérdés többszemponútú, teljességre törekvő megközelítése. A tanulmányok általában nem polemizáló, kérdéseket nyitva hagyó írások, hanem inkább összefoglalói, vitára kevésbé serkentő lezárói a témának. Ez összességében az írások előnyére szolgál, hiszen vitaindítók formájában emlékezetes, az adott téma szempontjából megkerülhetetlen tanulmányok születtek. Ilyen ez a tanulmány is, amelynek erősségéül elsősorban az etnikai pártok terminológiai tisztázását emelném ki.

A vitaindító által érintett kérdések közül három felvetéshez szeretnék észrevételt fűzni: a hasznos szavazat elvének érvényesüléséhez, a politikai diskurzus által behatárolt mező és az etnikai szavazat összefüggéseihez, valamint Csizmadia Ervin magyar pártfejlődés-értelmezésének erdélyi relevanciájához.

„Szórványhelyzet” és a hasznos szavazat elve

Egy multietnikus és regionalista párt esélyeiről szóló vita aktualitását – a felvidéki történéseken túl – a parlamenti választási törvény módosítása adja. Valóban, az egyszerű többségi rendszerre való áttérés jelentős választói csoportokat hagy képviselő nélkül.¹ Az eddig érvényben levő rendszer legfontosabb eleme – az igen magas szintű arányosság mellett – a kompenzációs kosár megléte volt, amely minden esetben összekapcsolta az etnikai szavazatot a szavazat hasznosságának elvével, és ennek következtében az

¹ Itt nem csak szórványhelyzetben levő közösségekre kell gondolni: a módosított törvény feltételei közepette például a kolozsvári vagy nagyváradi „magyar” szavazatok nem fognak mandátumot eredményezni.

erdélyi magyar társadalom,² mint politikai cél kommunikálásának, követésének egyik legfontosabb eszközévé vált. A „lakóhelytől függetlenül egy közösség részét képezzük” elvnek a választásokon való manifeszt felmutatása, megélése sérül, hiszen a módosított törvény értelmében az etnikai szavazat és a szavazat hasznossága elvének egyidejű érvényesülése csak azokban az egyéni választókerületekben adott, ahol az mandátumot eredményez. A változás – amennyiben az hosszabb távon fennmarad³ – kihatással lehet a nemzeti tudatra is, hiszen a „magyar szervezetre való szavazás” az elmúlt két évtizedben ennek komponensévé vált.

A szerzők az etnikai szavazat és szavazat hasznosságának elve összefüggéseit a „szórványmegyék”⁴ esetében vizsgálják, megállapítva, hogy a szórványhelyzet társadalmi összetevőin túl nem mutatható ki egyértelműen, hogy a szavazat két komponensének szétválása az átszavazás hajlandóságát növelné. Kétségtelen, hogy a választói magatartás összetevői között az etnikai szavazat hasznossága csak egyik, talán nem is a domináns szempont, azonban ha ezt vizsgáljuk, nem szorítkozhatunk csupán a megyék eredményeire. Véleményem szerint a választói magatartás etnikai komponensét befolyásolja ugyan az adott nemzeti kisebbség megyei aránya,⁵ de meghatározó elsősorban az etnikai térszerkezet, a lokális közösségek léte, ereje. Ebben az esetben viszont egy etnikai szempontból vegyes párt esélye nem elemezhető csupán a parlamenti választások szemszögéből, hanem legalább ilyen jelentőséggel bír az önkormányzati választások logikája, illetve említést érdemel az Európa parlamenti és az államelnök-választás is.

2 Az erdélyi magyar politika meghatározó, konszenzuális összetevője talán ezzel a fogalommal írható le a legpontosabban: közjogosítványokkal felruházott önálló társadalom.

3 A választási törvény módosítását követően Victor Ponta miniszterelnök – beismerve, hogy az új feltételek mellett választók jelentős csoportjai képviselő nélkül maradnak – felvetette a kétfordulós, abszolút többségi egyéni választókerületi rendszerre való átterést az őszi választások után. Ez a megoldás lényegesen kedvezőbb lenne a magyar választók számára, hiszen az első forduló etnikai szavazatát hasznossá lehetne tenni a második fordulóban.

4 A fogalmat nem tartom szerencsésnek több okból sem: egyrészt szórványként határoz meg életerős, külső támogatásra nem szoruló közösségeket, csupán azért, mert megyéjük magyar etnikai aránya alacsony, másrészt pedig elvonja a figyelmet a magyar szempontból nagyobb megyék támogatásra szoruló közösségeitől (pl. a Maros megye déli részén található települések).

5 Legszembetűnőbb példa a Maros és Hargita megyék határán levő települések eltérő választói magatartása: úgy tűnik, politikai értelemben Maros megye levált Székelyföldről.

Ha a hasznos szavazat elvét az önkormányzati választások összefüggésében vizsgáljuk, négy külön helyzetet kell végiggondolnunk. Az önkormányzati választásokon létezik egy 5%-os választási küszöb, nyilván ennek csak a nagyobb, 50 ezer lakos feletti településeken vagy a megyei tanácsoknál van jelentősége, ahol a kiosztandó mandátumok száma legalább 21. A kisebb településeken az implicit küszöb⁶ ennél magasabb, a legkisebb, 9 mandátumos tanácsok esetében 11% körüli. Nehéz megbecsülni, hány magyar él olyan településen, ahol az etnikai arány kisebb az implicit vagy explicit küszöbértéknél, csak azt tudjuk, hogy a lakosok 8,9%-a él olyan településen, ahol arányuk 10% alatti.⁷ A megyei önkormányzatok megválasztásánál az 5%-os etnikai arány esetében beszélhetünk potenciálisan hasznos szavazatról azzal a megjegyzéssel, hogy az e feletti megyékben állított lista lehetőséget biztosít olyan településeken is az etnikai szavazat hasznosulására, ahol a helyi tanácsnál az alacsony etnikai arány következtében ez az alternatíva nem adott. Polgármester vagy megyei tanácselnök jelölése általában a tanácsokba való bekerülés küszöbértékénél magasabb etnikai aránynál jellemző, ugyanakkor – személyre leadott szavazatról lévén szó – az ő esetükben tapasztalunk nagyobb arányú átszavazást az etnikai határon.⁸

Az Európa parlamenti, valamint az államelnök-választások sajátja a választókerület országos volta. Az Európa parlamenti választásoknál az 5%-os, vagy az egyéni jelöltek esetében az implicit 3,3%-os⁹ küszöb potenciálisan magában hordozza a szavazat hasznosulásának elvét. Az államelnöki választásokon nem beszélhetünk hasznos etnikai szavazatról, azonban a választás országos volta következtében a szavazat hasznán túli szimbolikus elemek elég jól kommunikálhatóak.

A szavazat hasznosságának elvéhez talán még azt érdemes hozzáfűzni, hogy a magyar választók különböző szervezetek közötti szétszavazása – az etnikai határ átlépése nélkül – eredményezhet olyan helyzeteket, ahol a hasznos szavazat potenciális megléte nem elégséges a mandátumszerzéshez.

6 Az a szavazatszám, amely alatt a mandátumleosztás sajátosságaiból következően nem lehet képviseletet szerezni.

7 Lásd Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012, 17.

8 Ebben az esetben a választó az esélytelennek ítélt magyar jelölt ellenében szavaz más jelöltre. Elsősorban nagyvárosi, politikai szempontból tudatos választók sajátja.

9 A küszöbérték a jelenlegi, 33 tagú Európa parlamenti képviselet esetében érvényes. A képviselet számbeli csökkenése a küszöbérték növekedését eredményezi.

Összességében elmondhatjuk, hogy azon választók meghatározó része, akiknek szavazata a parlamenti választási törvény módosulása okán nem hasznosul, a többi választásokon – elsősorban az önkormányzati és az Európa parlamenti – etnikailag hasznos szavazatot adhatnak le. A parlamenti választási törvény módosítása elmozdulást jelent az etnikai szempontból vegyes pártok számára kedvező jogszabályi feltételek irányában, azonban összességében ez a választói magatartás etnocentrikus jellegét aligha fogja megváltoztatni.

A politikai mező és az etnikai szavazat

Az etnikai mozgósítás kapcsán a szerzők helyesen mutatnak rá arra az ellentmondásra, amely szerint a „tisztán etnikai hívószavakkal egyre nehezebb mozgósítani”, és „ugyanakkor az eddigi pluralizálási kísérletek egy radikálisabb nemzeti retorika mentén fogalmazódtak meg” állítások között létezik. Valóban, a felmérések szerint egyre nagyobb azon választók tábora, akik nem támogatják újabb etnikai követelések megfogalmazását, az ezzel járó politikai feszültségeket, akik nem élnek a már kodifikált kisebbségi jogok egy részével sem.¹⁰ A társadalom jelentős hányada kezdi a „fáradság” jeleit mutatni a két évtizedes „etnikai vigyázzállást” követően – a politikai elit felelőssége, hogy az erdélyi magyar társadalom programját ilyen feltételek között is továbbvigye. Ennek ellenére nem gondolom, hogy a helyzet kedvezne egy etnikailag vegyes párt megjelenésének, mondjuk a felvidéki forгатókönyvnek megfelelően.¹¹ Elsősorban azért nem, mivel az alternatívák által képviselt radikálisabb nemzeti retorika kommunikációs szinten az RMDSZ-t a politikai mező egy olyan szegmensébe tolja, amely lefedi az „etnikumközi béke” primátusában gondolkodók táborát, azokét, akik magyar részről egy etnikailag vegyes párt potenciális szavazóbázisát képeznék.

Csizmadia Ervin magyar párttörténeti nézőpontjának erdélyi relevanciája

Csizmadia Ervin párttörténeti nézőpontját Erdélyre nézve nem tartom relevánsnak. A politikai kultúra tekintetében léteznek ugyan egyes elemek, amelyek visszavezethetők dualizmus idejének előképekre – gondolok itt elsősor-

10 Lásd erre vonatkozóan Horváth István felmérését a közigazgatásban való nyelvhasználatról. Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2008. /Műhelytanulmányok 8/

11 Itt – Erdélytől eltérően – a politikai alternatívát a nemzeti retorikát visszafogók, az „etnikai békét” hirdetőik fogalmazták meg.

ban az ellenzék magatartására jellemző „nemzetvédelmi” tematizációra, vagy akár a kormányzati egypártrendszer logikájára – azonban az elmélet sarkalatos pontját képező közjogi elemek erdélyi analógiáit erőltetettnek vélem. Programszinten nem tudom beazonosítani azokat a közjogi elemeket, amelyek eltérő volta a politikai megosztottság alapját képeznék. A kisebbségek korporatív képvisellete nem tölthette be ennek szerepét egyrészt azért, mert kialakulása arra az időre tehető, amikor a közszereplők teljes köre a politikai pluralizmust a brassói modell keretén belül képzelte el, mintegy ezzel párhuzamos struktúrában. A kisebbségi rendszer soha nem jelentett egy olyan identifikációs pontot, aminek következtében összemérhető lenne a dualizmus államvédelmi rendszerével, jelentősége pedig az RMDSZ politikai rendszerbe történő integrációját követően nagymértékben csökkent,¹² ha nem is vált marginálissá.

Következtetések helyett

Véleményem szerint a választási törvény módosításával az eddiginél kedvezőbbek a feltételek az etnikailag vegyes pártok létrehozására, azonban térnyerésük, megerősödésük feltételei nem adóttak. Ami a jövőbeni történéseket illeti: nem gondolom, hogy a regionalizmus esetleges térnyerése a közpolitikák irányából megfogalmazhat egy olyan új rendezőelvet, amely dominánssá válhat a politikai képviselet etnikai összetevőjével szemben. Ahhoz még mindig túl sokan vagyunk.

12 A kisebbségi rendszer politikai értelemben nem jelent legitimációs forrást, anyagi erőforrásai pedig eltörpülnek az önkormányzati, vagy konjunkturalisan a kormányzati lehetőségekhez képest.